

Тернопільський національний економічний університет

Кафедра економічної теорії

Міждисциплінарна курсова робота

з

«Економічної теорії»

на тему:

«Фінансові кризи: теоретичні підходи до трактування та економічні наслідки»

Студента II курсу ,групи ФБС-21

напряму підготовки «фінанси та кредит»

Фільварочний І.В.

Керівник: доцент, кандидат економічних наук,

Возьний К.З.

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ECTS _____

Члени комісії _____

(підпис, прізвище та ініціали)

_____
(підпис, прізвище та ініціали)

_____
(підпис, прізвище та ініціали)

м. Тернопіль – 2016 р.

План

Вступ

Розділ 1: Фінансові кризи як прояв макроекономічної нестабільності.

Розділ 2: Фінансові кризи та їх історико-економічні етапи.

Розділ 3: Причини виникнення та закономірності фінансових криз: український вимір проблеми.

Розділ 4: Основні шляхи подолання економічних криз.

Висновки

Список використаної літератури

Зміст

Вступ.....	4
Розділ 1: Фінансові кризи як прояв макроекономічної нестабільності.....	6
Розділ 2: Фінансові кризи та їх історико-економічні етапи.....	12
Розділ 3: Причини виникнення та закономірності фінансових криз: український вимір проблеми.....	19
Розділ 4: Основні шляхи подолання економічних криз.....	24
Висновки.....	30
Список використаної літератури.....	31

Вступ

Актуальність проблеми. Світ все частіше натикається з таким соціально-економічним фактом, як фінансові кризи, які є стресом для фінансової системи країн, заподіюють гігантської шкоди національним економікам, знижують добробут людей. Отже, більшає інтерес з боку економістів різних країн до дослідження цього явища, адже, не знаючи його природи, причин і механізмів прояву, неможливо розглядати і реалізувати антикризову політику. З переходом до ринкових умов господарювання досить змінилися умови діяльності підприємств. «Жорстка» та неконкурентна боротьба на ринку, з одного боку, невизначеність та недосконалість діючого законодавства з іншого, стали причинами усе частішого зіткнення із кризовими явищами.

Кризові явища частенько виявляються у розбалансованості їх грошових потоків, погіршенні фінансових результатів роботи, зниження рівня конкурентних плюсів, втраті набутих ринкових позицій, неплатоспроможності та банкрутстві.

Упродовж останніх років проблемами виникнення та розвиток кризи приділяється велика увага з боку зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів. Вагомий внесок у вирішення досліджуваної проблеми серед вітчизняних науковців зробили такі, як О. Василенко, І. Грязнова, Л. Лігоненко, О. Мороз, О. Мельник, А. Чухно та багато інших. Серед зарубіжних науковців, дослідження котрих стали істотним внеском у вирішення розглянутої проблеми варто відзначити таких, як Дж. М. Кейнс, Й. Шумпетер, М. Фрідмен, М. Кондратев,

К. Рейнхарт, Г. Хаберлер, Г. Хульсман, Р. Вальдес та інші. Незважаючи на зростаючий інтерес науковців до розглянутої проблеми, багато питань залишаються невирішеними та потребують подальших досліджень.

На мій погляд, відсутність однозначного підходу науковців до трактування поняття «криза» та стадій її протікання є першочерговою причиною гальмування розвитку антикризового управління в економіці, їх кризового стану та банкрутства. Відповідно на вирішення цієї проблеми спрямоване дане дослідження.

Метою даної роботи є дослідження процесів зародження та прояву фінансових криз, характеру й особливостей глобальної фінансової кризи та системи антикризових урядових заходів. Для досягнення мети в дослідженні поставлені такі **завдання**:

- узагальнити теорії фінансових криз;
- розкрити поняття та здійснити структурну класифікацію фінансових криз у світовій економіці;
- дослідити сучасну глобальну фінансову кризу в контексті об'єктивних меж ринкового саморегулювання;
- розкрити масштаби й особливості впливу глобальної кризи 2008-2010 рр. на економіку України;
- окреслити перспективи інституційної модернізації фінансової системи з метою нейтралізації викликів глобальної нестабільності.

Об'єктом дослідження є процеси зародження та прояву фінансових криз у світовій економічній системі.

Предметом дослідження є умови, характер та особливості глобальної фінансової кризи та система антикризових урядових заходів.

Розділ 1. Фінансові кризи як прояв макроекономічної нестабільності

Дивлячись, що кризи безмежно різні як за своїми причинами, так і за проявами, не існує прийнятої всіма точки зору щодо більшості пунктів даної проблематики. Суперечка між ученими, чиновниками і підприємцями вказує, що вони по-різному розуміють слово «криза».

Термін «криза» (від грецьк. krisis рішення, результат) означає різкий, перелом, важкий перехідний стан. Вона є неминучим супутником, фазою життєвого циклу будь-якої системи, у тому числі фінансової (банківської). З іншого боку, вона є найважливішою частиною саморегулювання, оскільки оголює межу розвитку, а з другого дає поштовх розвитку, стимулюючи перехід до нового стану рівноваги. При цьому під час кризи ускладнено чи унеможливлено виконання системою своїх прямих і непрямих функцій. В умовах кризи проглядається порушення рівноваги, ситуація нестабільності й знищення цілісності системи. Із загальнотеоретичного погляду криза спричиняє якісні зміни в системі, тобто появу і зникнення часток композиції та відносин.

Криза-це дуже широка економічна категорія, порядок поглядів на економічну сутність якої знаходиться в стані розвитку. Можна виділити три підходи до формування сутності кризи:

- 1) криза як значна проблема або ситуація з високою ймовірністю негативних наслідків;
- 2) криза як природний процес у життєдіяльності системи;
- 3) криза як порушення рівноваги соціально-економічної системи.

Під кризою варто розуміти дійсний або потенційно можливий стан нестійкого діяльності системи, в якому може опинитися будь-яка з її підсистем. При цьому криза є наслідком взаємодії ударів і вразливості.

Під фінансовою кризою розуміється швидке погіршення ситуації на фінансовому ринку внаслідок реалізації накопичених ризиків під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів, що зумовлює порушення його діяльності,

зменшення цінових даних, погіршення ліквідності й якості фінансових знарядь, банкрутство учасників. Фінансова криза - це криза, яка:

- цілісно обіймає фінансові ринки та інститути фінансового сектору, грошовий обіг і кредит, інтернаціональні та державні фінанси;
- негативно позначається у середньому і довгостроковому періоді на економічну активність всередині країни і на динаміку рівні життя населення;

Вона проявляється:

У фінансовому секторі й на фінансових ринках - у швидкому збільшенні відсотка, частини проблемних банків і небанківських фінансових установ, боргів, що дедалі збільшуються;

- суттєвому зменшенні кредитів, наданих економіці і домашнім господарствам;
- ланцюгових банкрутствах;
- переході до неприбуткової моделі банківської та іншої фінансової роботи;
- переважанні спекулятивної фінансової роботи над інвестиційною;
- загальному падінні курсу цінних паперів;
- затриманні розрахунків із зростаючим крахом платіжної системи;
- виникнення масових втрат на ринку деривативів;
- банківському переполоху;

У міжнародних фінансах :

- нерегульованому спаді курсу нац. валюти;
- масовому витоку капіталу з країни;
- некерованому збільшенні зовнішнього боргу і прострочених платежів держави і приватних організацій;
- перенесенні системного ризику на інтернаціональний ринок і фінансові ринки других країн;

У сфері грошового обігу:

- в різкому збільшенні цін із переходом у затяжну інфляцію;
- втечі від нац. валюти, стрімкому запровадженні у внутрішній обіг твердої іноземної валюти;

У сфері державних фінансів:

- різьчому падінні розміру золотовалютних резервів і урядових стабілізаційних фондів;
- поява дефіциту чи загострення кризою дефіцитності бюджету;
- швидкому зменшенні збирання податків;
- падінні бюджетного фінансування урядових витрат;
- нерегульованому нарощенні внутрішнього державного боргу;

Криза одного або певної групи фінансових інститутів та організацій реального сектору, елементи ринку чи системи розрахунків передається в розширеному діапазоні через прості зобов'язання та інші групи фінансових інститутів та організацій реального сектору, інші елементи ринку і системи розрахунків, помалу охоплюючи дедалі більшу частину ринку;

Криза фінансового ринку однієї країни чи групи країн передається другий країні, як «фінансова інфекція», що спричиняє неліквідність ринку .

Основний матеріал дослідження на гадку Н.Л. Любченко [1], наближення та здобуток стану економічної стабільності, з погляду макрорівня, являє собою певний, доволі довгий, стратегічний хід, що складається з виконання послідовності таких етапів:

- фаза кризи;
- стабілізація;
- зростання;
- розвиток.

Це логічний процес етапів і неуспішне проходження хоча б одного із них відштовхує суб'єкт від становища його економічної стабільності . З іншого боку, фінансові кризи та кризові явища варто припускати загрозою для досягнення економікою стабільності. Необхідність захисту економіки від результатів фінансової кризи трактується її сутністю та силою впливу. Це поняття є відносним і має здатність описувати різноманітні ситуації, що постають в економіці .

Спектр переліку явищ, що ідентифікуються як кризові, доволі широкий: від перешкод у діяльності суб'єкта господарювання через конфлікти і до його ліквідації. З практичного погляду криза прирівнюється до загроз неплатоспроможності та дефолтом економіки, браком в економіці потенціалу для вдалого функціонування. Розбалансована робота та обмежені можливості впливу керівництва на фінансові відносини, що виникають в економіці, описується терміном “фінансова криза” [2,3]. Автори [4] фінансову кризу розцінюють як “одну з найбільш серйозних форм порушення його фінансової рівноваги, що відображає циклічно виникаючі протягом його життєвого циклу під впливом різноманітних факторів протиріччя між дійсним станом його фінансового потенціалу й необхідним обсягом фінансових потреб, що несе найнебезпечніші потенційні загрози його діяльності”. Л.О. Лігоненко [5, 6] кризу примірює до загострення протиріч у соціально-економічній системі, що загрожує її існуванню в навколишньому середовищі. Зарубіжні науковці [7] корпоративній кризі дають визначення непередбачуваної, незвичайної події, яка породжує підозру та загрожує пріоритетним цілям організації.

Американські науковці [8] категорію “криза” розглядають як подію, що робить загрозу для репутації компанії або для продовження її діяльності, яка формує наслідки незалежно від розмірів компанії, якості управління, галузі чи локації, у якій перебуває.

Просліджуючи модель для управління кризами, науковці [9] маркують, що кризою є неочікувана подія, яка під час нетвердої ситуації компанії є неконтрольованою і створює перепони для її росту. Чимало авторів [2, 3], що аналізують проблему криз, акцентують, що всі кризові становища мають схожі характеристики. Вони проявляються у виникненні проблем великої важливості або наявності небезпеки серйозних наслідків для бізнесу, різкому зростанні ризику для організації, швидкому і непередбачуваному розвитку ситуації, хаотичному характері подій та потребі в застосуванні нестандартних методів менеджменту. Крім того, усі фінансові кризи формулюються такими параметрами, як джерела виникнення, види криз та стадії їх розвитку,

ідентифікація яких дає змогу влучно діагностувати фінансову неспроможність економіки і надійно обрати найефективнішу комбінацію санаційних заходів. Деякі американські економісти [2] наводять свій перерахунок типових ознак, що описують кризу. Криза рано чи пізно забезпечує появу переломного моменту у зміні подій, загрожуючи цілям і цінностям організації.

Результат кризи наносить удар для перспектив задіяних у ньому учасників. Криза складається з подій, які створюють нові умови для досягнення успіху, вносить невизначеність в оцінку ситуації і в розроблення необхідних альтернатив для її подолання та знижує контроль над подіями та їх впливом. Крім того, криза зумовлює нестачу часового та інформаційного ресурсів, що є у розпорядженні учасників, змінюючи відносини між ними, та підвищує напругу під час діяльності. Це супроводжується зменшенням часу на реакцію до мінімуму, що вимагає оперативності дій, спричинюючи появу стресу та страху в її учасників.

Порушення у перебігу більшості подій виробничо-господарського процесу, що відбуваються, а також виробництво, управління, збут тощо, можна простежувати як симптоми появи кризи, тобто перші зовнішні прояви кризових явищ, що не завжди характеризують істинні причини кризи, але на основі яких деякі причини можна встановити.

Найочевиднішими з них є звільнення чи відставка робітників, мінливий моральний та соціально-психологічний стан працівників, негативна критика в засобах масової інформації, очікування процесу злиття чи продажу компанії, недостатні обсяги виробництва продукції чи проблеми з рівнем її якості, технічні дефекти, втрата постійних клієнтів, урядові розслідування, участь у судових процесах, спади в економіці, маніфести чи страйки тощо. Науковці [8] вважають вище перелічені події характерними та найбільш популярними сигналами, наявність яких свідчить про існування потенційної кризи на підприємстві.

В економічній літературі досить приділили уваги дослідженню факторів, що зумовлюють фінансові кризи та кризові явища, оскільки точна ідентифікація

передумов виникнення криз дає спроможність ефективно протидіяти їхнім, здебільшого негативним та руйнівним, наслідкам.

На думку С.В. Возного і Н.М. Тюріна [10], існує комплекс факторів, що здатні спричинити кризу – природні, екологічні, політичні, виробничо-технічні та соціальні. До вищенаведеного переліку науковці [10] зараховують також фактори невизначеності та глобалізації.

Розділ 2: Фінансові кризи та їх історико-економічні етапи.

Однією з особливостей сучасної економіки є здатність до прогнозування. Однак більшість економічних дослідників напередодні фінансової кризи не змогли передбачити глибини наслідків. Така ситуація свідчить про недостатню об'єктивність економічних теорій, що досліджують кризові явища в економіці.

З-поміж великої кількості західних економістів, які зробили вагомий внесок в опрацювання теорії фінансових криз, варто виділити Ш. Геффернан, К. П. Кіндлебергера, Ф. С. Мишкіна, Д. Д. Сакса, А. Шварц, а також українських науковців – О. І. Барановського, В. М. Геєця, А. А. Чухно та ін. Однак в останніх публікаціях усе частіше почали з'являтися спростування деяких положень класичних теорій фінансової кризи. Тому докладного розгляду потребують питання системних передумов кризи та альтернативного підходу до визначення причин її виникнення.

Розглянемо основні положення теорії марксизму та проведемо паралель із фінансовою кризою.

По-перше, теорія марксизму ґрунтується на плановості економіки, а отже, перевиробництво продукції практично неможливе, оскільки попит повинен рівнятися пропозиції. В той же час бажання заробити на фінансовому ринку спричинило створення «бульбашок», а отже й «перевиробництво» фінансових ресурсів.

По-друге, марксизм оцінює товар і послугу за його вартістю, а вартість – за суспільно-необхідну для його виробництва працю. Розглядаючи реалії фінансової кризи, можна зауважити, що реальне виробництво капіталістичних компаній зростало значно повільніше, ніж вартість на фондових ринках.

По-третє, значення доданої вартості в теорії марксизму нівелюється, залишаючись на рівні, необхідному для оновлення виробництва. В той же час капіталізм розглядає додану вартість як один із стовпів економічного розвитку, а отже, стимулює створення на фінансовому ринку «мільних бульбашок».

По-четверте, марксизм не допускає вільного руху капіталу між державними об'єднаннями, оскільки попит всередині держави дорівнює

пропозиції, але при необхідності здійснюється обмін товарами з певним еквівалентом за допомогою грошової одиниці. В той же час експорт капіталу став одним із основних способів заробітку у фінансовому сегменті світового ринку.

По-п'яте, марксистська теорія базується на значному контролі держави над фінансовими ресурсами, а за капіталістичним підходом, такий контроль майже відсутній, а транснаціональні компанії переміщують фінансові ресурси із зони посиленого ризику (перевиробництво економіки, політична нестабільність), поглиблюючи локальну кризу [11, с. 22-35]. Також варто розглянути історичні передумови фінансової кризи кінця першого десятиліття XXI ст. на прикладі Сполучених Штатів Америки.

Сполучені Штати Америки протягом XX ст. відігравали вирішальну роль в капіталістичній системі світу і визначали політику інших країн. Основною базою для росту США слугувала перемога Антанти у Першій світовій війні, де США майже не зазнали втрат, отримали значну вигоду – можливість відбудувати Європу за допомогою американських компаній. Короткий економічний підйом 20-х рр. закінчився в жовтні 1929 р. крахом біржового ринку на Wall Street. Незважаючи на достатньо ефективну політику Ф. Рузвельта, протягом 30-х рр. спостерігався значний рівень безробіття – 14 млн. осіб, або ж 20% працездатного населення [12], що свідчило про неспроможність США самостійно вийти з кризи. Війна дала країні шанс вийти з кризового стану за допомогою значних військових замовлень, а руйнування, викликані війною, як і після Першої світової війни, створили умови для нової системної капіталістичної рівноваги, що необхідно для стабільного росту економіки США.

США, як країна з найпотужнішою економікою, наприкінці війни запропонували реконструювати світову економіку відповідно до вимог Бреттон-Вудської конференції, що відбулася в серпні 1944 р. Найважливішим елементом нової глобальної економічної структури можна вважати використання американського долара як міжнародної грошової одиниці. У рамках цієї моделі долар був прив'язаний до золота за курсом 35 дол. за унцію [12].

У результаті цього долар виступив як міжнародна резервна валюта, стабільність якої гарантувалася урядом, а також він міг бути конвертований на золото у будь-який час. Однак відновлення європейської та японської промисловості призвело до підриву лідерства США, що спричинило зростання тиску на систему. Погіршення платіжного балансу призупинило конвертацію долара в золото в односторонньому порядку за Бреттон-Вудською системою у серпні 1971 р.

Основним поштовхом було бажання ряду країн обміняти американські долари на золото. У 1965 р. президент Франції Шарль де Голль, посилаючись на Бреттон-Вудські угоди, вважав за потрібне обміняти долари США, що належать Франції, на золото. В обмін на 750 млн. дол. Франція отримала 825 тон золота. Услід за Францією бажання обміняти долари на золото виявили Німеччина, Канада, Японія і інші країни. Золотий запас США зменшився на 50% [13]. На нашу думку, саме цей момент і став початковим етапом кризи капіталізму як економічної системи. Саме після 1971 р. світова економічна система стала чутливою до шоків та ударів. Відмова від конвертації долара в золото стала свідченням послаблення позиції Сполучених Штатів Америки в глобальній економіці. Однак для більш точного розуміння довгострокових наслідків, наприклад, серії спекулятивних «бульбашок» та фінансових крахів американського капіталізму, необхідно розглянути зміни в стратегічній орієнтації американських корпорацій в межах останніх 45 років. Відповідно до дослідження «Capitalism Since 1945» [14, с. 182], за період з 1968 по 1973 рр. норма прибутку в передових капіталістичних країнах знизилася на 20%. Серед різноманітних причин, що вплинули на цей процес, слід виділити значне накопичення капіталу після війни.

Оскільки виробничі потужності США як лідера світової економіки мали достатній рівень прибутковості й не потребували капітальних перетворень, вільні фінансові ресурси інвестувалися до Німеччини та Японії, тому що значні руйнування інфраструктури дали змогу цим країнам використати найновітніші технології при відновленні економіки. Така ситуація стимулювала менеджерів

американських корпорацій до пошуку нових стратегій росту і нових методів управління. Якщо до середини 60-х рр. поглинання і перетворення як основний метод покращення ситуації в компанії носили «вертикальний» або «горизонтальний» характер, то, починаючи з 1965 р., головною метою поглинання та перетворення стали спроби зберегти ріст шляхом агресивного поглинання компаній, що мали слабкий зв'язок або ж зовсім не мали поєднання з історичною спеціалізацією компанії-агресора.

Як результат, кількість угод зросла з 2000 у 1965 р. до 6000 у 1969 р. У 70-і роки було винайдено новий шлях отримання прибутку – купівля- продаж корпорацій, і цей період характеризується як феноменальний розвиток ринку корпоративного контролю. У той час, як індекси економічного зростання демонстрували глобальне погіршення позицій промисловості США, фінансові спекуляції ставали основним засобом заробітку американських фінансистів. У 1980 р. всього 6% корпоративного прибутку було отримано зі сфери фінансової діяльності. В 2005 р. фінансова галузь генерує 40% корпоративного прибутку [15]. Іншими словами, спекуляція стала стабільнішим джерелом прибутку, ніж процес промислового виробництва. Після рецесії американської економіки у 1990-1991 рр. поглинання розглядалися корпораціями як найшвидший шлях до збагачення. Особливістю цього періоду стало використання корпоративних активів для фінансування придбання активів сторонніх підприємств з метою збагачення на фінансовому ринку.

Більшість угод, укладених наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., не мала серйозного економічного підґрунтя, за винятком отримання негайних прибутків. Ще однією особливістю останнього періоду поглинання може слугувати міжнародний характер таких акцій, адже об'єм європейських транзакцій на межі тисячоліть майже зрівнявся з американськими. Як результат – значна кількість консолідованих компаній збанкрутувала, наприклад, між 1998 та 2001 рр. власники акцій втратили суму в розмірі 240 млрд. дол. США [16].

Систематичне повторення економічних катастроф не можна пояснити окремими випадковими обставинами, яких можна було б уникнути. Починаючи з 1980-х рр., економічні негаразди повторюються приблизно раз у п'ять років:

1. Ажіотаж навколо спекулятивних бондів (Іван Боескі та Майкл Мілкен).
2. Крах на біржі в «чорний понеділок» 1987 р.
3. Криза мексиканського песо 1994-1995 рр.
4. ІТ – «бульбашки» доткомів.
5. Азіатська криза.
6. Російський дефолт.
7. Крах хедж-фонду Long Term Capital Management.
8. Банкрутство Enron тощо.

В основі всіх цих спекулятивних операцій лежить занепад реального виробничого фундаменту американського капіталізму і створення реальної вартості. Однак долар США донині залишається резервною валютою світової економіки, незважаючи на те, що Сполучені Штати перетворилися в найбільшу націю-боржника, накопичуючи все більшу суму дефіциту поточних платежів.

Ще однією особливістю, що свідчить про переломність моменту, є позиція Китаю як провідної економічної держави, що містить у своїх резервах найбільші запаси американського долара. На думку економістів Китаю, життєздатність американської валюти перебуває під загрозою [12]. Якщо розглядати Францію як країну, економіка якої зорієнтована на ринок, то можна стверджувати, що особливістю банківської системи є не отримання максимальних прибутків, а мінімізація ризиків. «Погані» активи, що оберталися у банківській системі й поступово зменшували фінансовий стан багатьох англосаксонських, швейцарських та німецьких банків, практично не зачепили французьких банків.

Для порівняння: всі французькі банки втратили на іпотечній кризі менше, ніж британський банк Royal Bank of Scotland (30 млрд. дол.) [17]. Банківська система Франції також відчула спад. Так, у 2009 р. в секторі зареєстровано спад споживчого кредитування на 13,3% порівняно з 2008 р. Сукупний фінансовий результат восьми найбільших фінансових установ Франції (BNP Paribas, Credit Agricole, Societe Generale, Credit Mutuel, La Banque postale, Banques Populaires,

Caisses d'épargne і Dexia) зменшився з 20 млрд. євро в 2007 р. до 1,6 млрд. євро в 2008 р., і в результаті кризи фінансові збитки склали 25 млрд. євро [17].

Спробуємо передбачити можливі напрямки фінансової нестабільності у найближчій перспективі. Професор Швейцарського державного технологічного інституту Д. Сорнет, який вивчав «мільні бульбашки» на ринках, відзначив, що наявна економічна ситуація сприятлива для продовження виникнення інвестиційних «бульбашок» [18]. Основними перспективними активами, на ринках яких імовірно виникнення «бульбашок», можуть слугувати такі:

1. Китайська економіка, оскільки економічний розвиток останнього десятиліття вивів населення країни з 1,3 млрд. населенням з межі бідності, а це свідчить про збільшення споживання та зростання кількості виданих кредитів у 2010 р. (їх видано вдвічі більше, ніж у 2008 р.). Однак ціни на нерухомість продовжують зростати, незважаючи на те, що 65 млн. квартир залишаються незаселеними [18].

2. Акції компаній, що спеціалізуються на видобуванні сланцевого газу. За останнє десятиліття видобування сланцевого газу набуло великого значення для США, адже його запаси можуть забезпечити потреби країни на 45 років. Особливістю є те, що ціна на газ у США поступово, але систематично зменшується і станом на початок 2012 р. становила 99 дол. за 1000 м³.

Також слід звернути увагу на те, що нові родовища газу постійно розвідуються, однак у компанії Range, що займається видобутком виключно сланцевого газу, співвідношення ціна / прибуток складає 65, в той час як у таких диверсифікованих газових компаніях, як Chesapeake і Devon, 7 і 9 відповідно.

В сучасній науковій літературі набуло значного поширення визначення причин світової фінансової кризи як недостатність контролю держави за фінансовим та банківським секторами, спекулятивний характер торгівлі на фондовому ринку, розбещеність американського споживача. На мою думку, такі причини є лише проявами кризи. Для того, щоб оцінити реальні причини кризи, було використано марксистський підхід, оскільки розглядати причини фінансової кризи з точки зору ринкової економіки є недоцільним в силу

внутрішніх протиріч методики (невиконання базових припущень капіталістичної теорії).

З точки зору марксистської теорії, до основних системних причин виникнення фінансової нестабільності капіталістичних економік слід віднести перевиробництво, орієнтацію на прибуток, а не нестабільність, відсутність реального забезпечення капіталу та відсутність державного контролю за рухом капіталу. Таким чином, фінансова криза носить системний, а не випадковий характер, що є наслідком тривалого процесу погіршення позиції долара на світовому ринку. Саме через історичний та глобальний характер протиріч, що лежать в основі кризи 2008 р., офіційна позиція представників уряду США та Федеральна резервна система, яка полягає у тому, що сучасна рецесія через певний час призупиниться, а потім знову розпочнеться економічне зростання, є занадто оптимістичною.

Крім того, історичний досвід свідчить, що міжнародні системні спади капіталізму неминуче ведуть до значних політичних зрушень та потрясінь: з економічної катастрофи початку 1930-х рр. розпочалася світова війна. Найкращим виходом із ситуації, що склалася, є відмова світової економіки від доларової залежності або ж повернення до золотого чи золотодивізного стандарту, а також посилення контролю за фінансовими ресурсами та обмеження їх руху відповідно до вимог стабільності економіки.

Розділ 3: Причини виникнення та закономірності фінансових криз: український вимір проблеми

Крах іпотечного ринку ризикової іпотеки, падіння вартості активів, замороження кредитних ринків є важливими компонентами кризи, що поставила на коліна американську банківську систему, а разом із нею і все світове господарство. Однак посилення на ці елементи не дають роз'яснень, чому і яким чином ці феномени розвиваються. Офіційна позиція США як каталізатора фінансової кризи визначає «проблемні кредити» та «погіршення активів» як ключові причини кризових явищ.

У науковій літературі найпоширенішими **причинами виникнення фінансової кризи** вважаються зовнішні передумови, що зазвичай зводяться до таких трактувань:

1. Нерозсудливість фінансових спекулянтів.
2. Відсутність якісного регулювання банків.
3. Надзвичайна впливовість хедж-фондів.
4. Значна довіра до рейтингових агентств.
5. Постійне зростання потреб американського споживача тощо .

Прикладом відвернення уваги від глибинного характеру кризи може слугувати доповідь «Економічна війна: ризики і реакція», підготовлена фінансовим аналітиком Кевіном Фріменом. Перший етап, на думку Фрімена, включав зростання спекулятивних цін на нафту в 2007 р. – першій половині 2008 р., а другий – «напад ведмедів» на Bear Stearns, Lehman Brothers та інших, що спровокувало обвал цін на біржі.

У науковій літературі є й інші підходи до тлумачення виникнення фінансових криз і механізм їх прояву. Багато економістів відзначають їх мотиву у проблемах, що з'являються у банківській системі. Механізм їх прояву виводиться до такого: в етапи економічного зросту банки дозволяють збільшення ризикованих кредитів фірмам і домашнім господарствам, які застосовують їх для спекулятивних цілей – купівлі нерухомості, акцій і облігацій. Якщо під дією

деяких подій ціна активів зменшується, то у позичальників повстають проблеми з погашенням кредитів.

В теорії та практиці господарювання виділяють різноманітні причини формування фінансових криз. Серед них можна виділити:

- пов'язані з дією об'єктивних чинників (причинами економічного циклу є необхідність в періодичному оновленні спожитих факторів виробництва);
- пов'язані з дією суб'єктивних чинників (причинами економічного циклу є помилки та недоліки в системі управління економічними процесами);
- пов'язані з дією природно-кліматичних та екологічних чинників (причинами економічного циклу є несприятливі кліматичні явища, стихійні лиха тощо).

За механізмом впливу на економічні процеси в національній економіці кризи можуть бути:

- спричинені зовнішніми чинниками (пов'язані з тенденціями й стратегією розвитку світової економіки, конкуренцією, політичною ситуацією в сусідніх країнах тощо);
- спричинені внутрішніми чинниками (пов'язані з неефективною стратегією щодо зовнішніх запозичень, недоліками у фіскальній та грошово-кредитній політиці, недосконалістю системи державного управління, відсутністю або неефективністю інноваційної й інвестиційної політики, неоптимальністю та ресурсоємністю виробничих процесів тощо).

З позиції можливості державного регуляторного впливу в системі антикризового управління вагомого значення набувають внутрішні чинники кризових явищ в економіці. Саме внутрішнім причинам виникнення кризових явищ можна протидіяти найбільш ефективно, адже запровадження та застосування антикризового управління дозволить вберегти національну економіку навіть від несприятливих факторів, що виникають на глобальному рівні. Наслідки економічних криз для розвитку економічної системи можна систематизувати таким чином:

- внутрішньо економічні
- спад виробництва;
- прискорення темпів інфляції;
- дестабілізація фінансової системи; кон'юнктурні зміни;
- неплатоспроможність і банкрутство суб'єктів господарювання;

монополізація економічних систем;

Загальнополітичні – дестабілізація політичної ситуації в країні; несприятлива зовнішньоекономічна політика держави; зміна умов експортно-імпоротної діяльності;

- недосконалість господарського та антимонопольного законодавства; неефективність системи державного управління;

- соціальні – високий рівень безробіття;

- скорочення розміру зарплат у бюджетній сфері;

- зростання рівня диференціації доходів населення; криза системи соціального й медичного забезпечення;

- ріст соціальних конфліктів;

Демографічні – зменшення чисельності населення та погіршення його структурних складових;

- зменшення рівня добробуту та, як наслідок, погіршення розміру і структури платоспроможного попиту населення.

В умовах глибоких глобалізаційних процесів, які відбуваються в національній економіці, вагомим значення набуває ефективність механізму державного антикризового управління. З позиції різноплановості наслідків економічної кризи, в процесі формування складових механізму державного антикризового управління повинні враховувати неодноразовість виникнення криз на різних рівнях функціонування економіки.

Особливістю розробки системи державного управління в процесі виходу з кризового стану повинно бути застосування різноманітних важелів впливу як єдиної взаємоузгодженої системи. Важливим у кризових ситуаціях є підтримання постійної готовності до протидії причинам виникнення економічної

кризи, яка може наступити в будь-який момент. Власне кожна форма системи державного управління певною мірою має бути антикризовою, а соціально-економічна система повинна бути пристосована до тривалого існування з можливостями адаптації до умов, що змінюються. Ефективність антикризового управління залежать від професіоналізму, фахової підготовки, формування антикризової команди, методології розробки рішень, обґрунтованості прийомів прогностично-аналітичних досліджень, наявності програмного забезпечення для проведення діагностичних досліджень, якості розробленої антикризової програми, належної оперативності та гнучкості антикризового управління, а також відповідальності уповноважених осіб.

Зовсім іншою є природа виникнення економічних криз в Україні обумовлена її не простою історією. Світові кризи негативно вплинули і на українську економіку, яка у ці періоди проходила свій шлях становлення випробуванням на стабільність проявом внутрішніх криз.

Причини кризових явищ в економіці країни за часи незалежності, можна поділити на **3 частини**:

Перша – причини, що перейшли в національну економіку із розвалом СРСР;

Друга – необдумане та провальне керування соціально- економічними процесами недосвідченими представниками влади;

Третя викликана необхідністю проведення прогресивних реформ, що дозволило б за певний проміжок часу трансформувати економіку у сучасне економічне суспільство світової економіки.

В першу чергу, це стосувалось конкуренції товарів та послуг, яку національне виробництво не витримувало. Застарілий основний фонд виробничого комплексу, відсталі технології, недосвідчений персонал та нездатність керувати організацією без спеціальних знань – все було не на користь молодій країні.

Загалом, Україна з 1990 року пережила 3 внутрішні кризи: 1990-1991 роки (період становлення української економіки), 1991-1994 роки (викликана

проведенням непродуманої та необґрунтованої купоно-карбованцевої політики, що привело до супер інфляційних процесів), 2001-2004 роки (викликана зміною політичного керування та бачення майбутнього країни.)

Сьогодні ж спостерігається надзвичайно глибока системна соціально-економічна криза, аналогів якої не було за всю історію незалежності. Вона зумовлена декількома надзвичайно гострими причинами, головною з яких є - війна на сході країни, а також як наслідок, політична криза, зруйнована інфраструктура та розвал економічних зв'язків та механізмів, що вибудовувались в Україні за останні 20 років. Як наслідок – знецінення національної валюти більш як на 100%, тотальне подорожчання товарів першої необхідності, переважання імпорту над експортом, ознаки супер гіперінфляції, що приводить до знецінення доходів громадян та їх заощаджень. Щоб вийти з даного стану, насамперед, необхідним вважаємо подолання політичної кризи на рівні керівників країни.

Це передбачає прозорість влади та її дій, розподіл національного доходу за принципово новою схемою, що виключає дію корупційних механізмів. Даний підхід є важливим, але складним. Аналізуючи етапи виникнення світових криз, можна зазначити, що кардинальні зміни, які відбуваються у суспільстві, доводять наявність перехідного стану економіки від одного етапу до іншого, а ці процеси завжди супроводжується зламом старих і побудовою нових механізмів регулювання. В залежності від готовності країни до змін, продуманості та фінансової стабільності економіки буде залежати глибина та характер змінних процесів та їх наслідків.

Якщо в країні є проблеми, які пов'язані із монетарною або фіскальною політикою, є проблеми б політичного характеру, тоді криза може виявитись глибокою, затяжною та виснажливою для країни. Чим слабше країна тим гостріше буде прояв кризи. І навпаки, чим сильніше країна, тим скоріше буде проходити «одужання» економіки, робота над новими програмами розвитку та проведення аналізу кризових явищ і основних причин, що її викликали.

Розділ 4: Основні шляхи подолання економічних криз

Відповідно до міжнародного досвіду органи монетарної влади можуть впливати на стан економіки лише у короткостроковому періоді. За відсутності скоординованих дій у процесі здійснення інших видів економічної політики (фіскальної, промислової, торговельної, зовнішньоекономічної) будь-які заходи з боку центрального банку будуть неефективними та можуть призвести лише до зростання його витрат і нарощування інфляційних тенденцій [19].

Згідно з Конституцією України та Законом “Про Національний банк України” основною функцією НБУ є забезпечення стабільності грошової одиниці. Однак її можна трактувати по-різному, оскільки вона не достатньо чітко визначає, що, власне, є пріоритетом внутрішня (цінова) чи зовнішня (курсова) стабільність грошової одиниці.

Виходячи з необхідності забезпечення внутрішніх потреб розвитку, не зовсім правильно ототожнювати стабільність валюти лише з незмінністю її обмінного курсу. Стабільність національної грошової одиниці в першу чергу визначається внутрішньою купівельною спроможністю на споживчому ринку.

Тому досягнення цінової стабільності є важливішим завданням порівняно з дотриманням певного значення обмінного курсу. Більше того, в умовах відкритої економіки одночасне виконання обох завдань неможливе через високу мобільність капіталу. За таких умов регулювання обмінного курсу може здійснюватися лише у випадку суттєвого його впливу на рівень цін у країні внаслідок дисбалансів у структурі платіжного балансу країни. Стабільність курсу була дієвим інструментом монетарної політики щодо досягнення цінової стабільності, яка ще й досі відповідно до статті 1 Закону України “Про Національний банк України” визначена як “утримання системи цін на певному рівні шляхом підтримки стабільного курсу грошової одиниці України” [20].

Це ускладнювало здійснення монетарної політики, коли виникла дилема: стримувати інфляцію чи зберігати фактично фіксований курс валюти? Саме тому Національний банк взяв курс на поступову лібералізацію курсоутворення. Кілька років поспіль в Основних засадах грошово-кредитної політики Національних

банк зазначає, що в своїй середньостроковій стратегії він орієнтується на необхідність поступового переходу до монетарного режиму, що базується на ціновій стабільності.

В Основних засадах цілком обґрунтовано визначено необхідність перехідного періоду, протягом якого створюватимуться передумови для успішної зміни монетарного режиму. Однією з таких передумов є поступовий перехід до плаваючого обмінного курсу. Орієнтацію Національного банку на посилення гнучкості обмінного курсу відобразили зміни прогнозованого показника обмінного курсу валюти щодо долара США, внесені в Основні засади грошово-кредитної політики.

Але враховуючи низку об'єктивних факторів, зумовлених особливістю структури фінансового ринку, для подолання наслідків фінансово-економічної кризи необхідна взаємодія фінансового та нефінансового секторів економіки, узгодженість дій усіх органів державної влади та суб'єктів господарювання. Проводиться лібералізація режиму курсоутворення надзвичайно обережно та виважено. В умовах стабільного економічного розвитку країни лібералізація валютного ринку практично не вплинула б на діяльність банківської системи та економіки країни в цілому.

Поступове та поетапне запровадження механізмів диверсифікації та хеджування валютних ризиків на основі використання похідних фінансових інструментів, зниження рівня доларизації економіки, безперечно, сприятимуть розвитку валютного ринку та зменшенню залежності макроекономічної ситуації в країні від динаміки обмінного курсу. Однак світова фінансово-економічна криза змусила значно прискорити перехід від режиму прив'язки курсу валют до долара США до гнучкого курсоутворення в умовах надзвичайно не вигідних для банківської системи.

Посилення активності валютних інтервенцій, спрямованих на підтримання стабільності курсу, призводить до суттєвого зменшення обсягу міжнародних резервів. Скоординовані дії, спрямовані на мінімізацію негативного впливу фінансової кризи, сприяли зниженню обсягів торгів із готівковою валютою як за

операціями її продажу, так і купівлі, що також певною мірою було зумовлено дефіцитом готівкової валюти. Запроваджені адміністративні обмеження на валютному ринку сприяють зниженню спекулятивного тиску на національну валюту й обмежили девальваційний тренд. Зокрема, встановлення жорстких обмежень на курс продажу долара США населенню на готівковому ринку й посилення вимог до заявок уповноважених банків щодо купівлі іноземної валюти забезпечили зниження обсягу спекулятивних операцій уповноважених банків на валютному ринку.

Підтримання ліквідності банківських установ здійснюється виходячи з ситуації, що склалася на грошово-кредитному ринку, та відповідно до критеріїв ефективності, визначених у взаємоузгодженій позиції керівництва та експертів МВФ у рамках програми “стенд-бай” і вимог Основних засад грошово-кредитної політики.

Для досягнення приглушення фінансових криз потрібно дотримуватися певних умов:

Зобов’язання у сфері грошово-кредитної політики:

- запровадження режиму гнучкого обмінного курсу;
- визначення основною метою грошово-кредитної політики утримання інфляції;
- переорієнтація монетарної політики в середньостроковій перспективі на режим інфляційного таргетування.

Зобов’язання у сфері політики фінансового сектору:

- відновлення довіри та стабільності;
- розробка комплексної стратегії розв’язання проблем з банками, визначення критеріїв ефективності діяльності банків.

Зобов’язання у сфері податково-бюджетної політики:

- виконання консолідованого бюджету із нульовим дефіцитом з урахуванням дії коректора, що стосуватиметься потенційних операцій з рекапіталізації банків;
- виконання цільових фіскальних показників;

- внесення змін у податково-бюджетну політику щодо доходів населення;
- запровадження ефективної системи соціального захисту, спроможної допомогти вразливим групам населення, які можуть зазнати негативного впливу від корегування економічної ситуації.

Зобов'язання у сфері політики щодо підтримки приватного сектору:

- розв'язання проблеми заборгованості корпоративного сектору;
- запровадження структурних ре-форм. Окрім сукупності заходів у грошо-во-кредитній та бюджетній політиці, визначених у меморандумі, запропоновано низку пропозицій

Технічному меморандумі про взаєморозуміння. Зупинимося на них детальніше. **Кількісні цілі:**

- нижня межа на чисті міжнародні резерви ;
- “стея” на монетарну базу;
- “стея” на касовий дефіцит сектору державного управління.

Попередні заходи та структурні зміни:

- прийняття постанови, в якій буде конкретизовано механізм запровадження режиму гнучкого обмінного курсу;
- прийняття закону чи постанови, в яких буде викладено умови надання фінансової підтримки банкам;
- прийняття необхідних законодавчих змін для сприяння розв'язанню проблем банків;
- завершення діагностичного вивчення проблемних банків;
- розширення обсягів висвітлення для громадськості та ринків деталізованої фінансової інформації про окремі банки відповідно до оптимальної міжнародної практики.

Якщо розглядати національні банки в період кризи, то перед ними ставляться певні вимоги.

Вимоги до НБ щодо надання звітності:

- підготовка консолідованого бухгалтерського балансу Національного банку та консолідованого бухгалтерського балансу по комерційних банках (щомісячно);
- підготовка даних про повну структуру рахунків Національного банку, які було включено до чистих міжнародних резервів (щотижнево і щомісячно);
- надання звіту про стан первинного ринку ОВДП та щотижневе звітування про кожен аукціон з розміщення ОВДП на веб-сторінці НБ;
- загальний обсяг фінансування, включаючи рефінансування, наданого НБ комерційним банкам (щомісячно);
- підготовка оперативного монетарного огляду (кожні 10 днів);
- складання щоденних операційних балансів НБ та комерційних банків;
- розрахунки платежів за зовнішніми зобов'язаннями, які мають бути погашені протягом наступних 12 місяців (щомісячно);
- підготовка щоквартальної інформації про залишок зовнішнього боргу з розбивкою даних по державному та приватному секторах;
- підготовка стандартних форм щоденної звітності про валютні операції;
- підготовка звітів про резервні вимоги та здійснення операцій із депозитними сертифікатами;
- підготовка щомісячної інформації про показники моніторингу банків;
- підготовка щоквартальної інформації про консолідований банківський сектор і про найбільші банки;
- підготовка квартальних даних щодо платіжного балансу;
- підготовка щомісячних даних про кредити неурядовим структурам, надані під гарантії НБ;

При цьому вирішальна роль повинна належати розробці та виконанню державної стратегії соціально-економічного розвитку, яка б включала

стимулюючі заходи щодо росту економіки, зважену експортно-імпорту, енергетичну політику тощо, а виконання завдань грошово-кредитної політики повинна здійснюватися Національним банком на засаді інструментів точного налагодження та дійсної незалежності. Крім того, зважаючи перспективи суцільної світової фінансової нестабільності, в країні зобов'язана бути запроваджена ефективна і постійно чинна система моніторингу стабільності фінансової системи в цілому та банківського сектору зокрема.

Тому залишається тільки організаційно записати відповідні рішення та зробити в структурі зазначених органів державної влади підходящі підрозділи з моніторингу і забезпечення фінансової стабільності .

Висновок

Безумовно, фінансова криза пов'язана із втратою капіталу, скороченням виробничих потужностей, розпадом трудового колективу, появою безробітних, а значить, соціальних конфліктів. І все ж таки структурна перебудова економіки і її майбутнє піднесення неможливі без «відбраковки» технологічно відсталих, неконкурентоспроможних суб'єктів господарювання, які виробляють продукцію, що не користується попитом, і які витрачають на її виготовлення сировину, матеріали, які б могли знайти більш раціональне використання.

З огляду на це, фінансова криза в умовах ринкової економіки є наслідком державних фінансів, нехтуванням впливом різноманітних факторів мікро- і макросередовища, а тому правомірно розглядається як розплата за економічну свободу у виборі напрямку господарської діяльності, ринків збуту, політики ціноутворення, скорочення ринку праці. Крім того, вона має глибокі економічні наслідки. Відволікання грошових коштів неспроможними чи збанкрутілими підприємствами впливає на фінансовий стан їхніх партнерів, спричиняє появу серед них ознак неплатоспроможності і, врешті, завдає збитки державі.

Взаємозв'язок і взаємообумовленість фінансової кризи на макро- і мікрорівнях, розкриття їх соціально-економічної сутності та визначення характерних рис дозволяють логічно перейти до з'ясування зовнішніх і внутрішніх факторів, що зумовлюють виникнення фінансової кризи .

Список використаної літератури

1. *Любченко Н.Л.* Економічна стабільність як економічна категорія [Текст] // Вісник Хмельницького національного університету. – 2007. – № 6. – С. 269–272.
2. *Штангерт А.М.* Антикризове управління підприємством: [Текст] Підручник. – Львів: Українська академія друкарства, 2008. – 396 с.
3. *Штангерт А.М., Копилюк О.І.* Антикризове управління підприємством: [Текст] Навч. посіб. – К.: Знання, 2007. – 335 с.
- 4) *Бланк І.О., Ситник Г.В.* Управління фінансами підприємства: [Текст] Підручник. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2006. – 780 с.
5. *Лігоненко Л.О.* Антикризове управління підприємством: [Текст] Підручник. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 824 с.
6. *Л.О. Лігоненко, Н.М. Гуляєва, Н.А. Гринюк.* Фінанси підприємства: [Текст] Підручник / та ін. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2006. – 491 с.
7. *Gene Klann.* “Crisis Leadership”. –[Текст] Published by CCL Press, 2003.
8. “Corporate Crisis Management”. – *Center for Chemical Process Safety of the American Institute of Chemical Engineers.* [Текст] – New York, USA, 2005. – 31 p.
9. *TzaiZang Lee, John Wu, Tung-Yih Tsai.* “Establishing an Enterprise Crisis Management Model (ECMM)”, [Текст] 2003. – 17 p.
10. *Возний С.В., Тюріна Н.М.* Сутнісна характеристика кризи підприємств та причини їх виникнення // [Текст] Наука й економіка. – 2007. – № 3 (7). – С. 66–69.
11. . *Каутский К. К.* Критики теории и практики марксизма / [Текст] К. Каутский. – М. : Юнити, 2003. – 144 с.
12. *Стиглиц Дж.* Макроэкономика содержит ошибки (з посиланням на Financial Times від 19.08.2010) [Електронний ресурс] / *Дж. Стиглиц.* – Режим доступу : http://vtyrnov.blogspot.com/2010/09/blog-post_06.html.
13. . Економічні кризи першої половини ХХ ст. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://history-house.ru/vsesvitnja-istorija/17/136-ekonomichni-krizi-persho%D1%97-polovini-xx-st>.
14. *Capitalism Since 1945, by Philip Armstrong, Andrew Glyn and John Harrison.*

[Текст] [Oxford and Cambridge: Basil Blackwell, 1991].

15. Федеральна Резервна Система (Federal Reserve System) [Електронний ресурс]–

Режим доступу

:http://mijisajt.ucoz.ua/publ/dovidnik/ekonomika/federalna_rezervna_sistema_federal_reserve_system/10-1-0-5

16. Капиталистический кризис и возвращение истории [Електронний ресурс] –

Режим доступу : www.wsws.org/ru/2010/mar2010/retu-m26.shtml.

17. Отличники еврозоны. [Електронний ресурс] – Режим доступу:

<http://www.nbj.ru/publs/banki-imir/2010/03/01/otlichniki-vrozony/index.html>.

18. Fortune: «Мыльные пузыри», таящие в себе наибольшие риски. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://delo.ua/world/fortune-mylnye-puzyri-tajacshi-144048>.

19. *Мищенко В.І., Лисенко Р.С.* Взаємодія органів державного управління як фактор подолання фінансової кризи // Фінанси України. – 2009. – № 1. – С. 50–57.

20. 1. Про Національний банк України/ Закон України. – К.: НБУ, 2007.

[Електронний ресурс]: Режим доступу :www.nby.gov.ua

РЕЦЕНЗІЯ НА КУРСОВУ РОБОТУ

Студент групи ФБС-21

Фільварочний І.В.

Номер _____ Дата реєстрації _____ 2016р.

Тема курсової роботи: Фінансові кризи: теоретичні підходи до трактування та економічні наслідки**Актуальність теми:**

Мета і предмет дослідження:

Самостійний характер роботи:

Оформлення роботи:

Структура роботи, переваги і недоліки основних її положень:

Висновок про готовність роботи до захисту:

Дата _____

Підпис _____